

Кохановська Олена Велеоніівна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (дійсний
член (академік) НАПрН України

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Виконання правил усіма учасниками інформаційного суспільства – важливе завдання для створення інформаційного – правової основи громадянського суспільства в Україні. Необхідність створити умови для вільного доступу усіх суб'єктів до інформаційних систем, мереж та відповідних ресурсів. Захист інформаційних відносин у цивільному праві та інформаційна безпека – співвідношення. Забезпечення інформаційної безпеки, захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної безпеки, закріплені у ст. 17 Конституції України [1].

Визначення поняття «безпека» як «стану, відповідно якого не загрожує небезпека, є захист від небезпеки» [2], тобто йдеться про відсутність загрози, збереженість, певну надійність, що у загальноживаному сенсі захисту означає боронити, закривати, будь-кого чи будь-що. Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., який нині втратив чинність, національна безпека визначалась як *«захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки... захисту інформації... зв'язку, інформаційних*

технологій... навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [3]. Слід додати, що безпека – це і статика, і динаміка відносин у соціумі, сутність її – у системних діях усіх учасників інформаційних відносин. Провідна роль у цьому процесі належить державі як публічному утворенню, яке сприяє створенню безпечного суспільного середовища у будь – якій країні. У сфері правового захисту інформаційних відносин необхідно також використовувати приватно – правові механізми для пошуку ефективних заходів для їх реалізації.

Нормативну базу інформаційної безпеки в Україні на сьогодні складають наступні нормативно – правові акти: Конституція України – статті 17 і 107; Постанова Кабінету Міністрів України «Стратегія інформаційної безпеки України до 2025 року» від 15.09.2021 р. [4]; Закон України «Про нацбезпеку» від 21.06.2018 р. № 2469 – УІІІ [5]; Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) Нацбезпеки України» від 16.01.1997 р. № 3/97 – ВР [6]; Указ Президента України «Про рішення Ради Нацбезпеки і оборони України» від 11.08.2021 р. «Про Стратегію Національної безпеки України на період до 2025 року» [7]; Про рішення Ради Нацбезпеки і оборони «Про стратегію кібербезпеки» від 14.05.2021 р. [8] та ряд ін.

Отже, питання інформаційної безпеки, які містяться у наведених документах, мають сформувати офіційні погляди на мету, завдання, принципи і основні напрямки забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах, причому до основних об'єктів національної безпеки традиційно належать: людина і громадянин, а саме – їхні конституційні права і свободи; суспільство (духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси); держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність тощо. В літературі державу в особі її органів, організації і громадян відносять також до основних суб'єктів забезпечення безпеки[11, с. 408], що не можна визнати перспективним.

Сучасне інформаційне середовище вимагає, окрім активних дій держави і її органів, ініціативи самих фізичних осіб у процесі реалізації своїх прав в інформаційній сфері, оскільки від свідомої позиції кожної людини залежить також інформаційна свобода кожного члена суспільства, так само як і рівень законодавчого їх забезпечення. Важливо дотримуватись усіма учасниками інформаційних відносин основних принципів забезпечення національної безпеки, серед яких – неприпустимість обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації, поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; неприпустимість комп'ютерної злочинності, комп'ютерного тероризму; неприпустимість розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, конфіденційної інформації, неприпустимість маніпулювання суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації та ряд ін.

У своїх публікаціях і виступах ми неодноразово звертали увагу на те, що «некерована» творчість у сфері дефініцій, яка на сьогодні існує в українському законодавстві стала однією з причин неузгодженості і непорозуміння в процесі реалізації інформаційних прав та їх захисту, захисту інформаційних відносин в цілому, а отже, пропонували з метою єдиного розуміння, всі дефініції у сфері інформації визначити в Законі України «Про інформацію» [9] і в Цивільному Кодексі України (далі – ЦК України) [10], а в інших законах робити відсилки до цих нормативно-правових актів.

Звернення до проблеми співвідношення інтересів особи, суспільства і держави, важливо звернути увагу на такі можливі варіанти співвідношення пріоритетів у цих питаннях: пріоритет інтересів – паритет інтересів – баланс інтересів. Перевагу в інформаційній сфері завжди необхідно надавати принципу балансу інтересів, як такому, що дозволяє найбільш повно врахувати інтереси кожного учасника інформаційних відносин. Такий механізм має бути розроблений, враховуючи розробки у сфері цивільно-правового регулювання. Громадяни нині переважно використовують самозахист своїх прав і законних інтересів, при цьому держава розглядає людину переважно

як об'єкт своєї діяльності і незначною мірою – як суб'єкта відносин у сфері суспільної і особистої безпеки, що не є прийнятним. Цивільне право, яке поставило людину у центр уваги, зміщує ці усталені акценти на фізичну особу як суб'єкта прав, в тому числі у питаннях її безпеки. Домінуюче становище держави у зазначених процесах не завжди виправдане.

Оскільки ефективний захист прав і свобод у вітчизняній інформаційній сфері здійснюється переважно за допомогою норм Конституції і ЦК України, поняття особистої безпеки кожної фізичної особи потребує законодавчого закріплення на рівні ЦК України, як стану захищеності фізичної особи в тому числі і в інформаційному середовищі. При цьому поняття «безпеки» та «захисту» різняться, оскільки перше ширше, включає, окрім інформаційних, економічні, політичні тощо заходи і в правовому розумінні є переважно публічно-правовими; друге використовується у праві, зокрема у цивільному, у достатньо чітких межах.

Норму ст. 293 ЦК України «Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля» можна поширити на інформаційні відносини, або доповнити ЦК України нормою «Право на безпечне інформаційне середовище фізичної особи». Ефективна система інформаційної безпеки має включати цивільно-правові способи захисту інформаційних прав та інформаційних відносин.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141;
2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980 р.). URL: <http://sum.in.ua/s/bezpeka>
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. (втратив чинність Законом України від 08.07.2018 р. № 2469 – VIII). Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.
4. Стратегія інформаційної безпеки України до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-strategiyu-informacijnoyi-bezpeki-do-2025-roku>
5. Про нацбезпеку: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

6. Про Концепцію (основи державної політики) Нацбезпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97 – ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Про рішення Ради Нацбезпеки і оборони України «Про Стратегію Національної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
8. Про рішення Ради Нацбезпеки і оборони «Про стратегію кібербезпеки»: Указ Президента України від 14.05.2021 р. № 447/ 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657 – XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 48. ст. 650
10. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003р. № 435 – IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40–44, ст. 356.